

Anadolu'da Bağcılık

Mehmet Ali Kiracı^{1*} , Mehmet Ali Şenol¹ , Bennur Yiğiter¹

¹Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Tekirdağ, Türkiye

Nasıl alıntı yapılır: Kiracı, M.A., Şenol, M. A., Yiğiter, B. (2024). Anadolu'da Bağcılık. Viticulture Studies (VIS), 4(2): 21 – 33 .
<https://doi.org/10.52001/vis.2024.25.21.33>

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 09.07.2024

Kabul tarihi: 31.07.2024

Yayın tarihi: 31.07.2024

Makalenin Türü: Derleme

Sorumlu Yazar

mehmetali.kiraci@tarimorman.gov.tr

Anahtar kelimeler

Anadolu

Bağ

Üzüm

Üzüm Tarihi

Asma

Keywords

Anatolia

Vineyard

Grape

Viticulture History

Grapevine

Özet

Bağcılık literatüründe asmanın anavatanı olan Türkiye coğrafyasında, bağcılık önemli bir tarımsal faaliyettir. Bu önemi; alan ve üretim miktarları, ticareti vb. sayısal göstergelerle açıklamak yeterli değildir. 6000 yıllık geçmişi ile bu topraklardaki medeniyetlerin vazgeçilmez uğraşı, dini, kültürel ve mitolojik bir obje haline gelmiştir. Üzüm yetiştiriciliğine uygunluğunun yanı sıra coğrafi farklılıkları, zengin ekolojisi ve sahip olduğu 1459 genotipi ile bağcılık Türkiye için önemli ve değerlidir. Derleme olarak yapılan bu çalışmada Türkiye bağcılığı tarihsel, sosyolojik, ekolojik ve ekonomik yönleriyle ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye bağcılığının örgütsel yapısı ve ilgili mevzuat açısından mevcut durumu irdelenmeye çalışılmıştır.

Viticulture in Anatolia

Abstract

In viticulture literature, viticulture is an important agricultural activity in the geography of Turkey, which is the homeland of the vine. This importance; is not sufficient to explain the area and production quantities, trade, etc. with numerical indicators. With its 6000-year history, it has become an indispensable occupation of civilizations in these lands, a religious, cultural, and mythological object. In addition to its suitability for grape cultivation, viticulture is important and valuable for Turkey with its geographical differences, enriching ecology, and its 1459 genotypes. In this study, which was carried out as a compilation, Turkish viticulture was discussed with its historical, sociological, ecological, and economic aspects. In addition, the current situation of viticulture in Turkey in terms of organizational structure and relevant legislation has been tried to be examined.

Anadolu Topraklarının Kadim Dostu; Asma

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan, M.Ö. 3000'li yıllarda Hititler'den kalma som altın şarap sürahisi ve kadehi, bilinen en eski şarap kapları olup, Anadolu'da asmanın varlığını gösteren ilk objeler olarak nitelendirilmektedir (Deliorman ve Ergun, 2011).

M.Ö. 8. yüzyılda Konya Ereğli ilçesindeki İvriz kaya kabartmalarında Baş Tanrı Tarhundas tarafından, Tuwana Kralı Warpalavas'a bereketi simgeleyen üzüm ve buğday başağının verildiği tasvir edilmiştir. Bunun arka kısmındaki Hitit hiyeroglif yazılarında tanrıdan halkı için "Ben hâkim ve kahraman. Sarayda bir prensken, bu asmaları diktim. Tarhundas onlara bereket ve

bolluk versin" ifadeleri yer almaktadır (Akurgal, 1989).

Hititlerden kalma eserlerin çoğunda asma, üzüm ve şarap tasvirleri yer almıştır. Hitit metinlerinde sıklıkla asma (tuwarsa), üzüm (geštın), kuru üzüm (geštın hād.du.a) ve şarap (wiwana) sözcüklerinden bahsedilmektedir. Kanun paragraflarına göre Hititlerde bağcılık ekonominin temel kaynaklarından biridir.

Zeus'un oğlu Dionysos, Yunanistan'da bağların koruyucusu ve şarabın mucidi olarak biliniyordu. Bağbozumu şenlikleri gibi Dionysos'un da Anadolu'dan Yunanistan'a geldiği antik tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Romalılar ise Dionysos'u Bacchus olarak kendi kültürüne uyarlamıştır. Dionysos, aynı zamanda

Frigler ve Lidyalıların ormanlarda vahşi hayvanlarla birlikte yaşadığına inanılan şarap, bitki ve tarım tanrısıydı. (Deliorman ve Ergun, 2011).

MÖ. 800 yıllarında bugün Ankara'nın içinde bulunduğu Frigya Bölgesi'ndeki kalıntılarda, Roma ve Yunan uygarlıklarına ait sikkeler, heykeller, seramik ve yapılarda asma figürünün önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. M.Ö. 7. yüzyılda Batı Anadolu'da Gediz ve Menderes nehirleri arasındaki bölgede devlet kuran Anadolu uygarlıklarının Yunan uygarlığını etkilediği bilim adamları tarafından kanıtlanmıştır. Hititlerden Lidyalılara, oradan Girit'e, oradan da Yunan uygarlığına geçen inançlar neticesinde Yunan uygarlığında pek çok tanrı üzüm ve bağlarla tasvir edilmiştir. İnanışa göre sikkelerin ön yüzünde, sikkenin basıldığı şehri simgeleyen, şehrin kutsadığı tanrı, arka yüzünde ise tanrıyı simgeleyen atribus yer alıyordu. Bu inanışa göre sikkelerin bir tarafında Dionysos, diğer tarafında ise üzüm salkımı ve asma yaprağı bulunmaktadır (Sağlam ve Sağlam, 2018).

Van'da Urartulara (M.Ö. 900-600) kadar uzanan Menua (Semiramis, Şamram) sulama kanalı ve çevresindeki bağ bahçeleri antik belgelerde sıklıkla anlatılmaktadır. Van Kadembasti'deki Kral Menua Kanalı'nın destek duvarlarındaki 5 yazıttan biri: "Bu bağ Menua'nın kızı Tariria'ya aittir" demektir (TBAE, 2021).

Şarap ve üzümün Bizans döneminde büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Heykellerin çoğunda elinde üzüm salkımı tutan krallar tasvir edilmiştir. Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesi'ndeki bir manastırda bulunan Bizans kapı kanadı, bereket simgesi asma dallarının iç içe geçmesiyle oluşan dairelerin içine asma yaprakları ve iri üzüm salkımları ile süslenmiştir (TBAE, 2021).

Doğu Roma İmparatorluğu döneminde mezhep çatışmaları nedeniyle Hristiyanlar Kapadokya'ya sığınmış ve bu bölgede yaptıkları Üzümlü Kilise ve diğer kiliselerin duvarlarında birçok ikonalarda üzüm salkımları motifleri resmedilmiştir.

Gevaş İlçesi sınırlarındaki Akdamar Adası'nın güneydoğusunda 915-921 yılları arasında inşa edilen kilisenin dış duvarlarının üst ve alt kısımları kabartma şeklinde asma ve üzüm figürleriyle kaplıdır (Orhan ve ark., 2009).

Selçuklu ve Osmanlı döneminde mimari yapıların duvarlarında asma ve üzüm figürlü

çinilerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çinilerin bir kısmı yurtdışında çeşitli müzelerde sergilenmektedir. Osmanlı döneminin ünlü seyyahı Evliya Çelebi, Van ilindeki bağlarla ilgili seyahatnamesinde çok geniş bağ, bahçe ve gül bahçeleri olduğundan, sulu ve lezzetli üzümlerden, her bağın içinde bir konak olduğundan bahsetmiştir (Temelkuran ve Aktaş, 1986). Anadolu'nun en eski camii olarak bilinen Diyarbakır Ulu Cami'nin dekorasyonunda asma yaprakları ve üzüm salkımları kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Asma, üzüm salkımları, şarap kadehi vb. objeler ile Hititler'den günümüze hüküm sürmüş Anadolu medeniyetlerinin tamamının kültüründe, inançlarında hükümdarların saraylarında, dini yapıların duvarlarında, heykellerinde, paralarında yer alan çok güçlü bir figürdür.

Anadolu Folklorunda Üzüm

Üzüm ve üzümünden yapılan şarap her dönemde önemli olmuştur. Tek tanrılı dinler döneminde, özellikle Hıristiyanlık döneminde şarabın dini bir önemi söz konusu iken, İslam'ın yayılmasıyla birlikte Müslümanların hâkim olduğu bölgelerde şarap önemini yitirmiştir. Ancak, sanatsal alanlarda üzüm ve figürleri sergilenmeye devam etmiştir. Üzüm; destan, masal, halk hikâyesi ve efsane gibi anlatım türlerinin yanı sıra atasözleri, bilmeceler, maniler, ninniler, türküler, vb. eserlere de konu olmuştur (Sağlam ve Sağlam, 2018). Üzüm kelimesi hayatımızın her aşamasında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. "Üzümcü" masalında üzümün işlevi korumadır. Geçimini köylerde dolaşarak üzüm satarak kazanan adam, verdiği her salkım için yolda karşılaştığı köylüden bir nasihat alır. Böylece yapabileceği hatalardan kaçınır. İlim karşılığında üzüm verilmesi dikkat çeken bir özelliktir. Burada üzümün sağlık kaynağı ve şifa özelliğinin, insanın bilgisiyle değer kazanmasıyla eş tutulduğu görülmektedir (Şenocak, 2008).

Mevlana'nın gözünde Mesnevi bir asmadır. Nasıl ki bir üzüm asası güneşte bağlanıp çekildiğinde uzuyorsa, Çelebi ile Mevlana arasındaki dostluk, samimiyet ve sohbetler de Mevlana'nın düşüncelerini güçlendirip olgunlaştırmış, her biri olgun üzüm tadında sözler yaratarak Mesnevi'yi meydana getirmiştir. Mevlana'nın dilinde koruk, üzüm ve şarap,

sırasıyla bilme, bulma ve olma durumlarına karşılık gelmektedir. Koruk hamlık, üzüm pişmişlik, şarap ise yanmışlık sembolüdür (Aksoy, 1991).

Bir başka sözde "Üzümün çöpü, armudun sapı var" sözü, her şeye kusur bulmak, hiçbir şeyi beğenmemek anlamını taşımaktadır (Doğan, 1992). "Üzüm çekirdeğinden pekmez çıkarmak" deyimini de yetenekli ve işini bilen kişileri ifade etmektedir (Aksoy, 1991).

Açıklamalar ve tasvirler şarapta da kullanılmıştır. Özellikle ilahi aşkın ifadesinde şarap sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle tasavvufi eserlerde şarap geniş yer bulurken burada bahsedilen aslında ilahi anlamdaki aşktır. Ancak şarabın farklı anlamda da olsa ilahi aşkın tasvirinde kullanılması oldukça önemlidir.

Her ne kadar şarap üzümün pişmişliğini gösterse de şarap hâlâ hamdır. Meyvenin özü, tadı, kokusu, besleyiciliği, hepsi şarapta ortaya çıkar. Ham üzüm suyu yıllar geçtikçe olgunlaşır. Şarapta üzüm tanesi olmasa bile yine de üzümdür. Üzüm şarapta nasıl erirse, aşık da ilahi aşk ateşinde yanar; varlıktan geçerek yokluğa ulaşır. Üzüm ve Şarap; ancak somut ile soyut arasındaki geçişlilik ile açıklanabilen "varlık ve yokluk anlayışı" tasavvufun temel direklerinden biridir. Mevlana bu konuda üzümden ve şaraptan yararlanır: "Ruh üzümden şarabı, varlığı yokluktan görür." Ona göre varlığın ve yokluğun geçişliliğini yaşayanlar, "üzüme bakıp şarabı, yokluğa bakıp varlığı görür" (Aksoy, 1991).

Halk edebiyatının hemen hemen tüm türlerinde çeşitli özelliklere sahip üzümlere

rastlanır. Üzüm; destan, masal, halk hikâyesi, efsane gibi anlatım türlerinin yanı sıra atasözleri, bilmeceler, ninniler, türküler vb. eserlere de konu olmuştur. Elazığ yöresinde "tevek türküsü" "üzüm" kelimesinin geçtiği ninni dörtlüklerinden oluşan eser halk arasında oldukça popülerdir. Türküde "üzüm karası" kelimesi ile cinas yapılmakta olup, hem tevekteki kara üzüm salkımları hem de üzüm/yüzüm kara anlamı, sevilene eli boş gitmenin utancını ifade etmektedir:

"Tevekte üzüm kara,
Salkımı düzüm kara
İstedim yanan gelem
Elim boş üzüm kara.
Tevekte kara üzüm
Salkımı düzüm düzüm
Keşke görmez olaydım
Kör olsun iki gözüm" (Memişoğlu, 1995).

Bunun yanı sıra genç kızların mizaç ve yüz güzelliğinin de üzümün rengi ve tadıyla kıyaslandığını görüyoruz:

"Ak üzüm asmasıyım,
Fabrika basmasıyım;
Bana doktor ne lazım,
Ben sevda hastasıyım" (Tekirdağ) (Elçin, 1990).

Pek çok bilmecenin cevabı "üzüm" olarak karşımıza çıkmaktadır:

"Anası var yaylam meylâm
Babası var eğrim büğrüm
Kızı var âlemden güzel
Oğlu var sohbet gezer"
Bilmecenin cevabı dört kelimedden

Çizelge 1. Dünya'da Önemli Bağcı Ülkeler

Bağ Alanı			Üzüm Üretimi		
Ülke	Hektar	%	Ülke	Ton	%
İspanya	922.920	13.7	Çin	12.600.000	16.8
France	757.550	11.3	İtalya	8.437.970	11.3
İtalya	709.890	10.5	Fransa	6.199.950	8.3
Çin	652.477	9.7	İspanya	5.902.040	7.9
Türkiye	384.537	5.7	ABD	5.372.800	7.2
ABD	364.221	5.4	Türkiye	4.165.000	5.6
Arjantin	207.047	3.1	Hindistan	3.401.000	4.5
Şili	176.948	2.6	Şili	2.402.686	3.2
Portekiz	175.790	2.6	Güney Afrika	2.064.742	2.8
Hindistan	163.000	2.4	Arjantin	1.936.803	2.6
Toplam	4.514.380	67.1		54.007.544	70.0
Dünya	6.730.179	100.0		74.942.573	100.0

(FAO, 2022)

Çizelge 2. Toplam Üzüm Ürünleri İhracatında Önemli Ülkeler ve Payları

Sıra	Ülke	Değer(1000 \$)	%
1	Fransa	12.961.260	25.16
2	İtalya	9.165.687	17.79
3	İspanya	3.847.488	7.47
4	Şili	3.170.092	6.15
5	ABD	2.528.411	4.91
6	Avustralya	1.790.390	3.48
7	Güney Afrika	1.583.665	3.07
8	Hollanda	1.471.094	2.86
9	Yeni Zelanda	1.422.980	2.76
10	Peru	1.298.446	2.52
11	Almanya	1.191.297	2.31
12	Portekiz	996.339	1.93
13	Arjantin	984.197	1.91
14	Çin	805.161	1.56
15	İngiltere	691.607	1.34
16	Türkiye	673.851	1.31
17	Belçika	639.865	1.24
	Toplam	45.221.830	87.78
	Dünya	51.514.906	100.00

(FAO, 2022)

Çizelge 3. Üzüm İhracatında Dünya ve Türkiye'nin Payları (%)

Ürünler	Türkiye	Dünya
Şarap	2.02	77.40
Sofralık Üzüm	26.20	17.98
Kuru Üzüm	70.95	3.01
Üzüm Suyu	0.83	1.61
Toplam	100.00	100.00

(FAO, 2022)

oluşmaktadır: asma yaprağı, asma kökü, üzüm ve şarap. Bilmecede, halkın toplum anlayışının bir ifadesi olarak, içki içmenin ve sarhoş olmanın erkek çocukla, güzelliğin de genç kızla ilişkilendirildiği görülmektedir. Üzüm dişil bir görüntüdür. Dolayısıyla bilmecenin cevabında üzümün güzelliği, doğurganlığı ve üreme özellikleriyle dişiliğe, üzüm suyunun şaraba dönüşmesiyle de eril özelliğe dönüşmesi vurgulanmıştır (Başgöz ve Tietze, 1999).

Asmanın yaprakları ve kökleri bir anne gibi uzun ömürlülüğü ve koruyuculuğu ifade eder. Geçimini bağıcılıkla sağlayan bir aile için üzümün önemi daha fazladır. Günlük hayattaki bu meslek, gelecek kuşaklara yol göstermektedir. "Baba oğluna bağ bağısladı, ama oğul babaya bir salkım üzüm vermedi" atasözü, babanın oğlu için yaptığı fedakarlıkları, çabaları ve oğlunun bunların karşılığını nasıl ödediğini anlatır. Yine "Niyeti üzüm yemek değil, bekçiyi dövmek" (Aksoy, 1991).

"Üzümü ye, bağı sorma", "Üzüm için bağ duvarına yaslanmam", "Üzümünü satıp küfesini devirdi" gibi atasözleri yıllarca kabul görmüş ve günümüze kadar yaşatılmıştır.

Dünya bağ alanlarının %5.7'si Türkiye'dedir (Çizelge 1). Dünyada üretilen üzümlerin %5.6'sı Türkiye'de üretilmektedir. Türkiye, sahip olduğu bağ alanları bakımından dünyanın beşinci, üretilen üzüm miktarı bakımından ise altıncı sırada yer alan önemli bir bağcı ülkedir (FAO, 2022).

Ülkemiz üzüm ticaretinde önemli olan ürünler; sofralık üzüm, kuru üzüm, şarap ve üzüm suyudur. Bu dört ürünün toplam ihracat değeri dünyada yaklaşık olarak 51.514 milyar dolardır (Çizelge 2). Türkiye, yaklaşık 673.851 milyon \$tutarında toplam ihracatı ve %1.31 oranı ile en fazla pay alan 16. ülkedir. Türkiye'nin toplam ihracat değeri içinde en yüksek payı kuru üzüm ihracatı değeri

Çizelge 4. Dünyada Kuru Üzüm İhracatı

Sıra	Ülke	Değer (ton)	Ülke	Değer (1000\$)
1	Türkiye	278.535	Türkiye	478.120
2	Özbekistan	84.084	ABD	223.787
3	ABD	67.630	Şili	129.066
4	Şili	63.966	Güney Afrika	110.052
5	İran	63.538	Afganistan	94.512
6	Güney Afrika	57.119	İran	86.653
7	Afganistan	46.770	Özbekistan	84.022
8	Arjantin	29.670	Arjantin	48.857
9	Hindistan	27.046	Suudi Arabistan	44.714
10	Birleşik Arap Emirliği	24.446	Çin	36.432
11	Çin	17.123	Hollanda	35.505
12	Yunanistan	16.992	Hindistan	32.904
13	Hollanda	14.533	Yunanistan	29.378
14	Almanya	10.253	Almanya	23.761
15	Belçika	3.923	Tayland	13.687
	Toplam	805.626	Toplam	1.471.450
	Dünya	839.744	Dünya	1.548.156
	%	95.9	%	95.0

(FAO, 2022)

Çizelge 5. Dünya'da Sofralık Üzüm İhracatında Önemli Ülkeler

Sıra	Ülke	Değer(ton)	Ülke	Değer (1000\$)
1	Şili	606.327	Peru	1.292.376
2	Peru	526.857	Şili	1.042.837
3	İtalya	455.437	Hollanda	888.101
4	Güney Afrika	414.517	İtalya	782.951
5	Çin	377.301	ABD	763.889
6	Hollanda	358.365	Güney Afrika	761.632
7	ABD	292.434	Çin	726.727
8	Hindistan	275.504	İspanya	425.005
9	Özbekistan	234.775	Avustralya	307.725
10	Türkiye	223.371	Hindistan	306.064
11	Meksika	212.313	Meksika	301.530
12	İspanya	176.642	Mısır	238.923
13	Mısır	156.606	Hong Kong	217.924
14	Afganistan	116.233	Özbekistan	196.087
15	Avustralya	109.125	Türkiye	176.538
	Toplam	4.535.807	Toplam	8.428.309
	Dünya	5.133.334	Dünya	9.260.645
	%	88.4	%	91.0

(FAO, 2022)

Çizelge 6. Dünya’da Şarap İhracatı

Sıra	Ülke	Değer (ton)	Ülke	Değer (1000\$)
1	İtalya	2.179.937	Fransa	12.924.615
2	İspanya	2.118.019	İtalya	8.247.379
3	Fransa	1.445.175	İspanya	3.141.681
4	Şili	833.067	Şili	1.909.741
5	Avustralya	643.092	ABD	1.462.905
6	Güney Afrika	437.999	Avustralya	1.454.260
7	Almanya	353.480	Yeni Zelanda	1.422.134
8	Portekiz	326.052	Almanya	1.098.255
9	Yeni Zelanda	295.677	Portekiz	988.196
10	ABD	278.230	Arjantin	813.682
11	Arjantin	258.584	Güney Afrika	693.899
12	Kanada	212.878	İngiltere	680.935
13	Belçika	143.575	Belçika	610.257
14	Macaristan	117.136	Singapur	573.127
15	Türkiye(51)	4.536	Türkiye(52)	13.625
	Toplam	9.647.438	Toplam	36.034.691
	Dünya	10.726.057	Dünya	39.872.961
	%	90.0	%	90.4

(FAO, 2022)

Çizelge 7. Dünya’da Üzüm Suyu İhracatı

Sıra	Ülke	Değer(ton)	Ülke	Değer (1000\$)
1	İspanya	220.977	İspanya	277.282
2	İtalya	181.056	İtalya	133.449
3	Arjantin	74.501	Arjantin	118.738
4	ABD	45.148	Şili	88.448
5	Şili	41.308	ABD	77.830
6	Güney Afrika	19.067	Güney Afrika	18.082
7	Avusturya	15.954	Avustralya	17.471
8	Almanya	8.613	Avusturya	16.491
9	Kanada	7.823	Hollanda	9.566
10	Hollanda	6.464	Kanada	9.510
11	Avustralya	6.060	Brezilya	9.397
12	Fransa	5.811	Almanya	8.240
13	Güney Kıbrıs	5.390	İsrail	7.489
14	İsrail	5.306	Türkiye	5.568
15	Türkiye(17)	3.226	Fransa	5.245
	Toplam	646.705	Toplam	802.806
	Dünya	671.288	Dünya	833.144
	%	96.3	%	96.4

(FAO, 2022)

Çizelge 8. Türkiye’de Bağ Alanı ve Üzüm Üretimi

	Alan(ha)	Üretim(ton)	Alan (%)	Üretim (%)
Sofralık Üzüm(Çekirdekli)	168.526	1.543.359	43.8	37.1
Sofralık Üzüm(Çekirdeksiz)	31.547	556.500	8.2	13.4
Toplam Sofralık Üzüm	200.073	2.099.859	52.0	50.5
Kuru Üzüm(Çekirdekli)	51.262	347.525	13.3	8.3
Kuru Üzüm(Çekirdeksiz)	76.429	1.334.283	19.9	32.0
Toplam Kuru Üzüm	127.691	1.681.808	33.2	40.3
Şaraplık Üzüm	56.773	383.333	14.8	9.2
Toplam	384.537	4.165.000	100.0	100.0

(TUIK, 2022)

Çizelge 9. Türkiye’de Bağ Alanı ve Üzüm Üretiminde Önemli İller

Sıra	İl	Alan(ha)	İl	Üretim(ton)
1	Manisa	86.650	Manisa	1.668.825
2	Mardin	36.302	Mersin	383.309
3	Denizli	32.474	Denizli	277.066
4	Nevşehir	18.627	Mardin	157.986
5	Mersin	17.943	Gaziantep	150.677
6	Diyarbakır	16.304	İzmir	140.567
7	Gaziantep	16.302	Hatay	117.510
8	Kahramanmaraş	12.381	Nevşehir	103.645
9	Kilis	12.347	Diyarbakır	102.199
10	Elazığ	10.595	Konya	87.006
11	İzmir	10.385	Elazığ	77.439
12	Adıyaman	9.508	Kilis	67.306
13	Konya	8.629	Sakarya	66.074
14	Tokat	6.810	Adıyaman	65.361
15	Kayseri	6.244	Kahramanmaraş	64.681
16	Batman	5.755	Tokat	53.105
17	Hatay	4.832	Bursa	45.532
18	Sakarya	4.830	Çanakkale	45.463
19	Çanakkale	4.566	Tekirdağ	37.599
20	Karaman	4.183	Karaman	34.934
	Toplam	325.666		3.746.284
	%	84.7		89.9
	Türkiye	384.537		4.165.000

(TUIK, 2022)

almaktadır. Toplam ihracat değerinin %70.95’i kuru üzüm ihracatından elde edilmektedir. Sırasıyla %26.20 oranı ile sofralık üzüm, %2.02 ile şarap ve % 0.83 ile üzüm suyu ihracat değeri izlemektedir (Çizelge 3). Bu sıralama dünyada ise, %77.40 şarap, %17.98 sofralık üzüm, %3.01 kuru üzüm ve %1.61 oranı ile üzüm suyu şeklindedir (FAO, 2022). Diğer ürünlerin sıralaması aynı kalırken dünyada şarap ihracat gelirleri ilk sırada yer alır, Türkiye’de birinci sırada kuru üzüm ihracat gelirleri gelmektedir.

Türkiye, kuru üzüm ihracat miktarı ve bu ihracattan elde edilen gelir bakımından dünyada birinci sıradadır (Çizelge 4). Sofralık üzüm ihracatında miktar olarak onuncu, (Çizelge 5) değer olarak 15., şarap ihracatında 51. - 52.

(Çizelge 6) ve üzüm suyu ihracatında 17.-14. (Çizelge 7) sıradadır.

Türkiye Bağcılığının Alan, Üretim ve Ticaret Bakımından Mevcut Durumu ve Gelişimi

2022 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 384.537 hektar bağ alanı ve yaklaşık 4.165 milyon ton üzüm üretimi bulunmaktadır (TUIK, 2022). Üretilen üzümlerin %50.5’i sofralık, %40.3’ü kurutmalık ve %9.2’si başta şarap olmak üzere, pekmez, sirke, pestil, vb. yöresel ürünler yapımında değerlendirilmek amacıyla şaraplık/şıralık çeşitlerden oluşmaktadır (Çizelge 8).

Yüksek nem içeriği ile fungal hastalıkların

Çizelge 10. Türkiye Bağ Alanlarının Son 50 Yıllık Gelişimi (İndex:1973=100)

Yıl	Alan (ha)	İndex	Üretim	İndex	Yıl	Alan (ha)	İndex	Üretim	İndex
1973	816.000	100	3.344.000	100	1998	541.000	65	3.600.000	108
1974	795.000	97	3.347.000	100	1999	535.000	64	3.400.000	102
1975	790.000	97	3.247.000	97	2000	535.000	64	3.600.000	108
1976	768.000	94	3.080.000	92	2001	525.000	63	3.250.000	97
1977	760.000	93	3.180.000	95	2002	530.000	64	3.500.000	105
1978	790.000	97	3.496.000	105	2003	530.000	64	3.600.000	108
1979	850.000	104	3.500.000	105	2004	520.000	63	3.500.000	105
1980	820.000	100	3.600.000	108	2005	516.000	62	3.850.000	115
1981	800.000	98	3.700.000	111	2006	513.830	62	4.000.000	120
1982	655.000	80	3.650.000	109	2007	484.610	58	3.613.000	108
1983	655.000	80	3.400.000	102	2008	482.789	58	3.918.000	117
1984	625.000	77	3.300.000	99	2009	479.024	58	4.264.000	128
1985	625.000	77	3.300.000	99	2010	477.856	58	4.255.000	127
1986	600.000	74	3.000.000	90	2011	472.545	57	4.296.000	128
1987	590.000	72	3.300.000	99	2012	462.296	56	4.234.000	127
1988	590.000	72	3.350.000	100	2013	468.792	56	4.011.000	120
1989	597.000	73	3.430.000	103	2014	467.093	56	4.175.000	125
1990	580.000	71	3.500.000	105	2015	461.956	56	3.650.000	109
1991	586.000	72	3.600.000	108	2016	435.227	52	4.000.000	120
1992	576.000	71	3.450.000	103	2017	416.907	50	4.200.000	126
1993	567.000	69	3.700.000	111	2018	417.041	50	3.933.000	118
1994	567.000	69	3.450.000	103	2019	405.438	49	4.100.000	123
1995	565.000	69	3.550.000	106	2020	400.998	48	4.209.000	126
1996	560.000	69	3.700.000	111	2021	390.221	47	3.670.000	110
1997	545.000	67	3.700.000	111	2022	384.537	46	4.165.000	125

(TUIK, 2022).

Çizelge 11. Türkiye Asma Yaprağı İhracatı

Yıllar	İhracat Miktarı (kg)	İhracat Değeri (\$)
2013	26.178	54.878
2014	37.014	89.038
2015	41.748	79.611
2016	60.152	102.881
2017	60.152	258.161
2018	415.096	223.786
2019	269.077	281.110

(TUIK, 2019)

gelişimi için uygun ortam oluşturan Karadeniz Bölgesi ve sahip olduğu yüksek rakımı nedeniyle don riski oluşturan Doğu Anadolu Bölgesi dışında kalan tüm bölgelerde bağcılık yapılmaktadır. En önemli coğrafi bölge yaklaşık olarak bağ alanının 1/3'ünü ve üzüm üretiminin yarıya yakınına sağlayan Ege Bölgesi'dir. Bu bölgeyi sırasıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi,

Orta Anadolu ve Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Sofralık amaçlı üretimde; Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu Bölgeleri, kurutmalık amaçlı üretimde; Ege, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu Bölgeleri, şaraplık üretimde Ege, Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgeleri öne çıkmaktadır. Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Doğu

Anadolu Bölgelerinde bağ alanı ile üzüm üretim miktarları doğru orantılı olmayıp, üretimin aleyhine uyumsuzluk göstermektedir. Bu bölgeler alan bakımından sahip oldukları potansiyeli üretime yeterince yansıtamamaktadırlar. Bu durum verim düşüklüğünün bir göstergesidir.

Yetiştirilen Üzüm Çeşitleri

Çeşit özelliklerine ve bölge iklim koşullarına bağlı olarak Haziran ayından itibaren Kasım sonuna kadar geniş bir sürede hasat yapılabilmektedir. Ülkemiz asmanın anavatanlarından biridir. Bağ bölgelerinde birçok üzüm çeşidi (en az 300-400 farklı çeşit) yetiştirilmekte ve ekonomik açıdan önemli 50-60 çeşit giderek yaygınlaşmaktadır. Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidi sofralık üzümler arasında en önemli olanıdır. Diğer önemli sofralık çeşitler; Cardinal, Alphonse Lavallée, Michele Palieri, Red Globe, Müşküle, Razakı, Horoz Karası, Yalova İncisi, Trakya İlkeren, Tilki Kuyruğu, Parmak, Pembe Gemre, Burdur Dimriti, Narince, Mahrabaşı, Hatun Parmağı, Kızlartahtası, Hönüsü, Karaerik, Şilfoni, Ağın Beyazı, Kabarcık, Prima, Victoria, Ergin Çekirdeksizi'dir.

Son yıllarda renkli (özellikle siyah) ve çekirdekli sofralık çeşitlere belirgin bir talep olduğu gözlenmektedir, bu durum tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle yüksek antioksidan içeriği nedeniyle dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin en önemli üzüm çeşidi olan Sultani Çekirdeksizdir ve ülkemiz kuru üzüm üretiminin tümü bu çeşide ait rakamlardan oluşmaktadır. Ayrıca; Horoz Karası, Sergi Karası, Karadimrit, Banazı Siyahı, Besni, Kerkuşi, Zeynebi, Dimişki, Göğüzüm ve Ekşikara diğer kurutmalık çeşitler olarak öne çıkmaktadır.

Kalecik Karası, Boğazkere, Öküzgözü, Cabernet Sauvignon, Merlot, Syrah, Papazkarası, Adakarası, Cinsaut, Gamay, Merzifon Karası ve Malbec önemli şaraplık kırmızı çeşitlerdir. Bornova Misketi, Chardonnay, Sauvignon Blanc, Semillon, Riesling, Narince ve Emir de şaraplık beyaz çeşitler arasında önemli yere sahiptir.

Bağ Alanı ve Üzüm Üretiminde Önemli İller

Bağ alanı ve üzüm üretimi açısından önemli iller Çizelge 9'da gösterilmektedir. Bu illerin toplam bağ alanı Türkiye bağ alanlarının %84,5'ini ve üretilen üzümlerin %89,3'ünü oluşturmaktadır (TUIK, 2022). Manisa, İzmir,

Mardin, Konya, Denizli, Gaziantep, Kilis ve Nevşehir kuru üzüm üretiminde, Manisa, Mersin, Denizli, Gaziantep, Hatay, Diyarbakır, Mardin, Sakarya, İzmir ve Kahramanmaraş sofralık üzüm üretimiyle önemli illerdir. Şaraplık/şıralık üzüm üretimi ile öne çıkan iller ise, Denizli, Tokat, Nevşehir, Elazığ, Kilis Çanakkale ve Tekirdağ illeridir.

Türkiye'deki bağlar genellikle Goble veya bölgesel terbiye sistemlerine göre değişen yöresel yöntemlerle kurulmuştur. Ege Bölgesi yüksek terbiye sistemleri ile kurulan bağlar açısından daha yaygın bir konumdadır. Fakat son zamanlarda diğer bölgelerde de bağlarda çeşit ve bölge koşullarına göre telli terbiye sistemleri kullanılması yaygınlaşmaktadır.

Türkiye Bağ Alanları ve Üzüm Üretiminin Son Elli Yıllık Gelişimi ve Üzüm Bilançosu

1973 yılında 816.000 ha olan Türkiye bağ alanları, 1982 yıldan itibaren belirgin bir düşüş eğilimine girmiştir (Çizelge 10). TÜİK verilerine göre 2022 yılında 384.537 ha gerileyerek 1973 yılına göre yaklaşık % 54 oranında düşmüştür (TUIK, 2022). Üzüm üretimi ise bağ alanlarındaki ciddi azalışa rağmen baz yılına göre % 25 oranında artarak 4.165 bin tona ulaşmıştır. Bu durum yüksek terbiye sistemlerinin, sulama olanaklarının artışı ve verimden düşen başların sökümü ile birim alanda sağlanan verim artışından kaynaklanmaktadır. Yetiştiricilik teknikleri konusunda özellikle bilinçli zirai mücadele ve gübreleme olumlu gelişmelerdir.

Türkiye'nin üzüm üretimini etkin olarak kullanabilme kabiliyetini üç ana değerlendirme şekli bakımından yapılacak bir değerlendirme ile ortaya çıkarmak mümkündür (Kiracı ve Şenol, 2017). Türkiye'de uzun yıllar ortalaması olarak 1.8-2.2 milyon ton yaş üzüm olarak tüketilen sofralık üzüm üretilmektedir. Bu rakamın sadece %10'una karşılık gelen kısmı ihraç edilmektedir. 2008 yılından bu yana sofralık üzüm ihracatı bu seviyelere ulaşırken, önceki yıllarda sofralık üzüm ihracatı üretimimizin çok altındaydı. Ülke genelinde tüketilen üzüm miktarı yılda 500 bin ton civarında olup, hane başına ortalama 17.28 kg olarak hesaplanır ve bu miktarın toplam üretim içindeki payı %25-30 arasındadır. Toplam sofralık üzüm üretiminde diğer üzüm çeşitlerinin etkin olarak kullanıldığını söylemek zordur. Ailelerin kendi tüketimleri için pekmez, pestil gibi ürünler aslında üzümünden yararlanmanın ana yolu

olmayıp, sıra veriminin az olması nedeniyle verimliliği düşük olarak kullanılmaktadır. Bu miktar yaklaşık 1-1.5 milyon ton olup, toplam üretimin büyük bir kısmını oluşturmaktadır ve muhtemelen pazarlama aşamasında karşılaşılan zorluklar nedeniyle pazara ulaşamamaktadır.

Şaraplık/Şıralık olarak tanımlanan üzümlerin toplam üretim miktarı ise yıllar ortalaması olarak 400-500 bin ton arasındadır. Türkiye şarap üretim miktarı olan yaklaşık 60 milyon litre üzerinden ve ortalama 1.3 kg üzümünden 1 litre şarap elde edilebilir randıman oranı ile hesaplandığında 100 bin ton üzüm şaraba işlenerek değerlendirilmekte ve bu miktar toplam şaraplık/şıralık üzümler içinde %20-25 oranındadır. Bundan dolayı toplam üretimin %75-80'ini oluşturan bu büyük kısım yine yaş üzüm olarak aile içi tüketim, pekmez, pestil, sirke gibi ürünlerin yanında alkol ve rakı üretimi ile ya pazarla buluşmamakta ya da son derece düşük birim fiyatlarla değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de şaraplık/şıralık üzümler de etkin bir şekilde değerlendirilememektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de sofralık ve şıralık/şaraplık amaçlı olarak üretilen üzümlerin etkin olarak değerlendirilemediği ancak kuru üzüm üretiminin etkin olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Organik Üzüm Üretimi

Türkiye'de 13.961 ha organik ve 8.427 ha geçiş süreci aşamasında olmak üzere toplam 22 388 ha alanda organik üzüm yetiştiriciliği yapılmaktadır. 2017 yılı verilerine göre bu alanda 91.838,79 ton organik ve 136.593,71 ton geçiş süreci aşamasında olmak üzere toplam 228.432,50 ton organik üzüm üretimi gerçekleştirilmektedir (Özdemir ve ark., 2019).

Toplam organik üzüm üretiminin %64'ünü Manisa, çekirdeksiz organik kuru üzüm üretiminin ise %80'ini sağlamaktadır. Daha sonra ise sırasıyla İzmir ve Mersin, Niğde, Çanakkale ve Denizli illeri gelmektedir (Çelik, 2013). 2018 yılında toplam 115.715,4 ton olarak gerçekleşmiştir. Organik üzüm üretiminde Manisa ili 99.394 tonluk üretimi ile büyük bir farkla ilk sırada yer almaktadır (%85.9). Manisa ilini sırasıyla İzmir (5.637,4 ton), Diyarbakır (2.373,6 ton) ve Adıyaman (1.488,1 ton) illeri takip etmektedir (Söylemezoğlu ve ark., 2020).

Örtüaltı Bağcılık

Örtüaltı bağcılık son yıllarda artmıştır. Akdeniz Bölgesi illeri olan Mersin ve Antalya illerinde plastik örtü malzemesi olan seralarda Yalova İncisi, Trakya İlkeren ve Superior Seedless çeşitleri bu amaçla en çok tercih edilen çeşitlerdir. Nisan Ayı son haftası, Mayıs ilk haftasında pazara ilk turfanda ürün arz edilebilmektedir.

Asma Yapağı Üretimi

Asma yapağı Türk mutfağında "sarma" yapımında kullanılarak ayrı bir lezzete dönüşmektedir. Öte yandan asma yapağı üreticiler için önemli bir ekonomik değere sahiptir. Anadolu'da bilinen muhafaza ve saklama yöntemi salamuradır (Winkler ve ark., 1974).

Asma yapağının ticari değerinin yüksek olması, çeşit ile yöre ekolojisinin uyumundan kaynaklanan ürün kalite farklılıkları yaprak açısından coğrafi işaretlemeyi gerektirmiştir. Bu kapsamda, Tokat ili Erbaa Sanayi ve Ticaret Odası'nın başvurusu sonucunda "Erbaa Narince Bağ Yapağı" menşei adı türünde 05.12.2017 tarihinde coğrafi işaret tescili almıştır (Türk Patent, 2017) Yine Tekirdağ ili Süleymanpaşa Ziraat Odası'nın Yapıncak üzüm çeşidi yapağı için yaptığı başvuru ile 28.10.2020 tarihinde "Tekirdağ Yapıncak Salamura Asma Yapağı" olarak coğrafi işaret tescili gerçekleşmiştir.

Sultani Çekirdeksiz (Ege Bölgesi) ve Narince (Tokat) ticari asma yapağı üretiminde öne çıkan iki ticari üzüm çeşididir. Bu çeşitlerin yanı sıra ülkemizin değişik bölgelerinde ince ve yumuşak yapılı, az dilimli, ince damarlı yapraklı gibi özelliklere sahip üzüm çeşitleri salamura asma yapağı olarak kullanılmaktadır.

Ticari olarak faaliyet gösteren 30'u Ege Bölgesi'nde Sultani Çekirdeksiz çeşidi yapağını ve 15'i Tokat'ta Narince yapağını işleyen olmak üzere 45 adet salamura yaprak işletmesi bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'nin ihraç ettiği asma yapağı miktarı özellikle 2013 yılından sonra sürekli artmıştır. Bu artış, 2019 yılında 2013 yılına göre yaklaşık 11 kata ulaşmıştır (Çizelge 11). İhracat değeri ise son yıl itibarıyla dönemin en yüksek değeri olan 281.110 \$'a ulaşmıştır (TUIK, 2019).

Asma yaprağının bu ekonomik değeri, ana ürün üzümün yanında özellikle genç yapraklarının da toplanarak yan ürün amaçlı bir bağcılığın giderek yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. Özellikle Erbaa ilçesinde asma yapraklarını ana ürün olarak kabul eden hatta bitkideki salkımları erken dönemde kesip uzaklaştırarak sadece yaprak hasadını hedefleyen bir yetiştiricilik ortaya çıkarmıştır (Cangi ve ark., 2005).

Asma Fidan Üretimi

Asma fidanı üretiminde son beş yılda (2014-2018) önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Değerlendirme yöntemine göre fidan üretiminin tümü standart sınıfta olmak üzere 2018 yılında 1.969.260 fidan üretilmiştir. Bu fidanların %55.3'ü sofralık (ilk üç sırada Superior Seedless "%21.4", Sultani Çekirdeksiz "%20.1", Horoz Karası "%7.9"), % 29.4'ü şaraplık/ şıralık (Narince "%60.3", ardından Merlot "%8.6" ve Cabernet Sauvignon "%7.9") ve %15.3'ü kurutmalık (Yuvarlak Çekirdeksiz "%68.1", ardından Sultan 7 "%17.6" ve Ekşi Kara "%7.8") çeşitlere aittir. Çok karışık bir sıralama yapılmış, yeniden yazınız Toplam fidan üretimi içinde ise ilk dört sırayı Narince (%17.8), Superior Seedless (%11.9), Sultani Çekirdeksiz (%11.2) ve Yuvarlak Çekirdeksiz (%10.5) çeşitleri almıştır. Son beş yılın ortalaması olarak üretilen 4.537.017 asma fidanının %74.3'ü aşıllı, %25.7'si ise aşısız fidandır (Söylemezoğlu ve ark., 2020).

Araştırma Çalışmaları

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'ne (TAGEM) bağlı ve 11 adet araştırma kurumunda ve ayrıca YÖK Başkanlığı'na bağlı 20 adet Ziraat Fakültesi'nde uygulamalı bağcılık araştırma projeleri yürütülmektedir.

Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından 1965 yılında başlatılan proje ile Asma Arazi Gen Bankası kurulmuştur ve içerisinde 1459 genotip muhafaza edilmektedir. Dünya ve Türkiye bağcılığı açısından çok değerli bir gen kaynağı olan bu koleksiyon üzerindeki ampelografik çalışmaların sonucunda çeşitlerin morfolojik tanımlamaları yapılmış ve 2010 yılında "Türkiye Asma Genetik Kaynakları" adıyla 900 çeşide ait bilgilerin yer aldığı bir katalog yayınlanmıştır. Milli Koleksiyon Bağları'ndaki çeşitlerin SSR markörler kullanılarak moleküler

tanımlanmasına yönelik olarak yürütülen TÜBİTAK projesi (Proje No: 105G078) tamamlanarak, uluslararası kullanıma açık veri tabanları oluşturulmuştur. Halen koleksiyonda koruma altındaki 1113 çeşidin yanısıra, son 10 yıl içinde değişik yörelerden toplanan 170 genotip ile Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu tarafından toplanan 186 genotipin koleksiyona aktarılma çalışmaları devam etmektedir.

1980'li yıllarda, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitü, yine aynı yıllarda Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü ile Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nün 2000'li yılların ikinci yarısında başlayan melezleme çalışmaları ile oldukça kaliteli çekirdeksiz-çekirdekli ve erkenci-geçci özelliklerde çeşitler geliştirmişlerdir. Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitü tarafından geliştirilen Trakya İlkeren, Tekirdağ Çekirdeksiz, Barış, Reçel Üzümü, Güz Üzümü, Tekirdağ Misketi, Tekirdağ Sultanı, Güz Gülü, Bozbey, Gönülçelen, Kebeli, Gürnil, Cengizbey, Özer Beyazı, Emirali, Süleymanpaşa Beyazı ve Saklıkara isimleri ile 17, Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü tarafından tescil ettirilen Yalova İncisi, Ergin Çekirdeksizi, Uslu, Samancı Çekirdeksizi, Yalova Beyazı, Yalova Misketi, Ata Sarısı, Yalova Çekirdeksizi, Arifbey, Atak77, Pembe77 ve İsmetbey isimleri ile 12 ve Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından geliştirilen Manisa Sultanı, Spil Karası, Lidya, Beyra, Ece, Manisa Pembesi, Efem ve Mesir isimleri ile 8 adet ve toplamda 37 sofralık üzüm çeşidi tescil edilmiştir. Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından Sultan1, Sultan7, Altın Sultan ve Saruhanbey isimleri ile 4 kurutmalık çeşit geliştirilmiştir. Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafında Özer Karası, Yayla, Karamenüş, Aksıdağan, Alço ve Gümüş 59 isimleri ile 6 şaraplık çeşit tescil edilmiştir.

Klon seleksiyonu çalışmalarının başlangıcından bu yana 34 çeşit ve 7 anaçta seleksiyon çalışmaları tamamlanmış ve toplam 105 adet klon seçilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı 8 Araştırma Enstitüsü ile 2 üniversitede, 16 çeşit üzerindeki klon seleksiyonu çalışmaları halen devam etmektedir (Söylemezoğlu, ve ark., 2020).

Bağcılıkla İlgili Üretici Destekleri ve Yasal Mevzuat Düzenlemeleri

Kamu tarafından üreticiler değişik konularda desteklenmektedir. Bunlar; fidan desteği, hastalık ve zararlılarla biyoteknik ve

biyolojik mücadele, Organik Tarım ve İyi Tarım Desteklemeleri, mazot ve gübre desteklemeleridir. 1940 yılında Türkiye Uluslararası Şarapçılık Ofisi'ne üye olmak için başvuruda bulunmuş ve 1946 yılında üye olmuştur. 1961 yılında kendi isteğiyle ayrılarak ve 1976 yılında tekrar üye olmuş, 3 Nisan 2001 tarihli OIV Kurucu Anlaşması'nı 15 Mart 2005 tarihinde onaylamıştır. Bağcılık Türkiye'de tarım ile ilgili birçok kanun ve yönetmelikle dolaylı olarak düzenlemelerden etkilenmekte ise de 30.12.2016 tarihinde yürürlüğe giren "Bağcılık Yönetmeliği" ve 03.07.2009 tarihinde yürürlüğe giren "Asma Fidanı ve Üretim Materyali Sertifikasyonu ve Pazarlamasına İlişkin Yönetmelik" doğrudan bağcılıkla ilgili yasal düzenlemelerdir.

Sonuç

Üzüm ve üzüm ürünleri üretim ve ticaretinde önemli istatistiki değerlere sahip Türkiye, sosyolojik ve mitolojik özellikleri ile

dünyanın önemli bağcı ülkeleri sayılmaktadır. Bu özellikleri ile yüksek bağcılık potansiyelinin daha etkin değerlendirilebilme olanakları üzerine çalışılması gerekmektedir.

Teşekkür

Yazarlar, metnin son halini okuyan ve katkıda bulunan başta hakemler olmak üzere tüm editörlere, gözden geçirerek katkıda bulunan herkese teşekkürlerini iletmektedirler.

Çıkar Çatışmaları

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedirler.

Yazar Katkısı

Yazarlardan MAK makalenin genel düzenlemesini planladı. MAŞ ve BY makalenin yapısal revizyonlarını yaptı. Tüm yazarlar nihai makaleyi okudu ve onayladı.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö. A. (1991). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. I-II, İstanbul.
- Akurgal, E. (1989). Anadolu Uygarlıkları. Net Yayınevi, İstanbul.
- Başgöz, İ. and Tietze, A. (1999). Türk Halkının Bilmeceleri. Ankara.
- Cangi, R., Kaya, C., Kılıç, D. ve Yıldız, M. (2005) Tokat Yöresi Salamuralık Asma Yaprak Üretimi, Hasad ve İşlemede Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. 6. *Ulusal Bağcılık Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Cilt:2, 632-640, Tekirdağ.
- Çelik, H. (2013). Türkiye Bağcılığında Üretim Hedefleri. *25-27 Haziran Bağcılık Vizyon 2023 Çalıştayı Çağrılı Bildiri*, Tekirdağ.
- Deliorman, O. ve Ergun, O. D. (2011). Anadolu Medeniyetlerinde Asma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30(50), 69-80. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000494
- Doğan, A. (1992). Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü. Ankara.
- Elçin, Ş. (1990). Türkiye Türkçesinde Mâniler, Ankara. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas>
- FAO, (2022). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <http://faostat.fao.org> (Erişim Tarihi: 30.06.2024)
- Kiracı, M. A. ve Şenol, M. A. (2017). Türkiye Bağcılığında Ekonomik Durum Analizi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6, (Kapadokya Ulusal Bağcılık Çalıştayı Özel Sayı), 122-131. <https://doi.org/10.17100/nevbihtek.287811>
- Memişoğlu, F. (1995). Harput Halk Bilgileri. Elazığ.
- Özdemir, G., Sessiz, A., Çetin, Ö., Bolu, H. ve Güler, Ali. (2019). Organik Üzüm Yetiştiriciliği. *Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notları*. Nobel Akademik Yayıncılık ISBN: 978-605-7662-83-5, Diyarbakır.
- Sağlam, Ö. Ç. ve Sağlam, H. (2018). İnsanlık Tarihinde Üzümün Önemi. *Journal of Agriculture*, 1(2), 1-10.
- Söylemezoğlu, G., Çelik, H., Kunter, B., Ünal, A., Özer, C., Kiracı, M. A., Akkurt, M., Boz, Y., ve Karaman, H.T. (2020). Bağcılıkta Mevcut Durum ve Gelecek. *Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongre Bildirileri*, 609-645, Ankara.
- Şenocak, E. (2008). Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5 Fall. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.418>
- Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, (2021). *Pratik Bağcılık Kitabı*, Tekirdağ, 132 s.
- Temelkuran, T. ve Aktaş, N. (1986). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*. Üçdal Neşriyat, 1/3, (cilt 3-4), İstanbul.
- TUIK, (2019). Türkiye İstatistik Kurumu. Bitkisel Üretim İstatistikleri. (Erişim tarihi: 30.06.2024)
- TUIK, (2022). Türkiye İstatistik Kurumu. Bitkisel Üretim İstatistikleri. (Erişim tarihi: 02.07.2024)
- Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017. Erbaa Narince Bağ Yaprağı. İşlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar. (Erişim Tarihi: 03.07.2024) <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/detay/38203>
- Winkler, A. J., Coe, J. A., Kliewer, W. N., and Lider, L. A. (1974). General Viticulture. University of California Press, Berkeley. 710 s.